

İnternette Tartışma Listeleri: Demokratik Bir Açılım mı? Egemen Söylemin Taşındığı Kanallar mı?

Yrd. Doç. Dr. Cem YAŞIN

gazi üniversitesi, iletişim fakültesi
cemyasin@gazi.edu.tr

Özet

İnternet ile ilgili kuramların birçoğu interneti toplumsal dönüşümün bir aracı olarak görmektedir. İnternette farklı kimliklerin bulunması, internetin demokratik yapısının ispatı olarak görülmektedir. Bu çalışmanın temel varsayımlarından biri internetin demokratikleştirici işlevinin ancak farklı kimliklere ait farklı gündem ve içeriklerle ispatlanabileceğidir. Çalışma farklı dönemlerde yapılmış iki araştırmayı içermektedir. İlk araştırmada farklı siyasal kimliklere sahip üyelerden oluşan tartışma listeleri incelenmiştir. Bu listelerin egemen söylem ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Araştırmanın konusu farklı kimliklerin kendilerini egemen söylem içinde yeniden üretmesi ve kimlik farklılıklarının ortadan kalkmasıdır. İkinci araştırmada tek bir kimliğin farklı toplumsal bağlamlar içinde kendini yeniden üretmesi değerlendirilmiştir. Araştırmanın temel sorunsalı, internetin demokratikleştirici bir işleve sahip olup olmadığıdır. Araştırma bulguları internetin farklı kimlikleri egemen söylemin aktarıcısı haline getirdiğidir.

anahtar kelimeler: internet, demokrasi, egemen söylem

Résumé

La plupart des théories prenant pour objet l'Internet le considèrent comme un moyen de transformation sociale. La présence sur l'Internet des identités différentes est vue, par ces théories, comme une preuve de sa structure démocratique. Une des présuppositions centrales de cette étude est que la fonction démocratisante de l'Internet ne peut être prouvée que si les différents ordres du jour et des contenus appartenant à des identités différentes s'y trouvent exprimés. Cette étude se base sur deux recherches faites à deux périodes différentes. La première recherche dont la problématique est d'observer comment les identités différentes se reproduisent dans le discours dominant en perdant ainsi dans ce processus leurs particularités, prend pour objet l'évaluation des listes des discussions auxquelles se trouvent attachées des personnes de diverses identités politiques. On y a évalué les liens de ces listes avec le discours dominant. La deuxième recherche essaie de nous montrer comment une seule identité se reconstruit dans des différents contextes sociaux. La problématique principale de cette étude est d'interroger si oui ou non l'Internet possède une fonction démocratisante ? Les résultats obtenus nous poussent à argumenter que ce moyen de communication transforme plutôt les identités différentes en des porteurs du discours dominant.

mots clés : internet, démocratie, discours dominant

Abstract

The most of the theories on Internet, assume that Internet is a tool of the social change. The present of different identities in Internet seen as the proof of the democratic structure of Internet. The one of the main assumption of his study is that democratic function of Internet can only proof with different contents and different agenda of different identity. The study includes two researchs which had been done in different periods. In the first research, the discussion lists of members which are belong to different identities, have been studied. The relation between these lists and dominant discourse has been evaluated. In the second research, the reproduction of the same identity in different social context has been studied. The mean problematic of the study is if Internet has the function of become democratic. Research finding is that Internet make different identities became passer of the dominant discourse.

keywords: Internet, democracy, dominant discourse

Giriş

Bu çalışma hem konu, hem de veri toplama yöntemi olarak (veya kanalı) internet içeriklerini kullanmaktadır. İnternet üzerine çalışmaları değerlendirdiğimizde iki önemli metodolojik sorunla karşılaşmaktayız. Bunlardan ilki internetin kendi başına bir gerçeklik olduğu, toplumsal gerçekliği değiştiren bir belirleyici ve dönüşümün bizzat kendisi olduğu yolunda ön kabullü yaklaşımlardır (teknolojik determinist yaklaşımlar). Bu tür yaklaşımların yarattığı genel algı formatı, enformasyon teknolojilerinde gerçekleşen gelişmelerin toplumsal yapıları dönüştürdüğü yolundadır. Radyo ve televizyon gibi yeni iletişim araçları ilk ortaya çıktığında aynı tür yaklaşımlar geliştirilmişti. Bu tür yaklaşımlar (McLuhan, 1989) gibi iletişim kuramcılarında teknolojik determinizme dönüşmüştür. Araştırmanın konusu kullanılan iletişim kanalı haline gelmiştir. Bu, iletişim sürecini bağlamından koparan, iletişimin doğasını göz ardı eden bir yaklaşımdır.

Radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarında aracın (medium) tüm toplumsal gerçeklik ile yer değiştirdiği ileri sürülebilmişti. Bu durumda internet öncesi araçların enformasyon akışının tek yanlılığı önemli bir rol oynamıştır. Birden çoğa akan enformasyon insanların kendilerini sürecin öznelere olarak hissetmelerine engel olmuştur. İnternetin getirdiği en önemli değişiklik insanların kendilerini iletişim sürecinin öznesi olarak hissetmelerini sağlamasıdır. İnternette ne kadar iletişim sürecinin öznesi olunabildiği yine bu araştırma içinde değerlendirilecektir. Bu çalışmanın konusu internet içerikleri olarak belirlenirken, internet tek başına bir toplumsal gerçeklik olarak değil toplumsal bağlamı içinde ele alınmıştır.

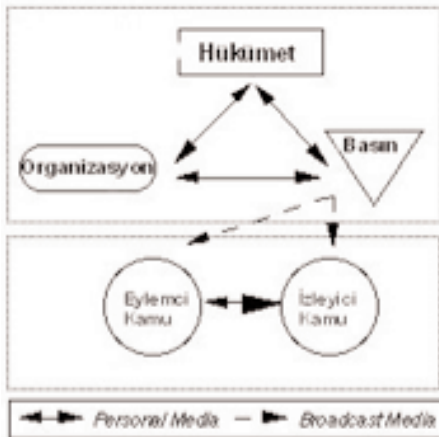
Bu araştırmanın bir diğer varsayımı ise internet içeriklerinin veri toplama ve araştırma tasarımlarında yeni bir yöntem ve imkan sunmasıdır. Bu varsayımın arkasında internetin kendi dışındaki toplumsal gerçekliğin parçası olduğu kabulü yatar. Birçok sosyal araştırma tasarım türü ve veri toplama tekniği bulunmaktadır. Bu yöntemlerin de birçoğu toplumsal gerçekliği belli bir nüfustan (population) ve belli bir örneklemden sağlamaktadır. Toplumsal yapıların incelenmesi tutumların ölçülmesi çoğu zaman araştırmada verinin nereden toplanacağı sorusuna karşılık gelmektedir. Veri toplama yöntemlerinden bir kısmı tutum ve araştırdıkları değişkenleri çoğunlukla dolaylı ölçerler. Bu dolayım sorulan soru veya gözlemlenen olgunun arkasındaki gerçeği ortaya çıkarmak amaçlıdır. Bu çalışmada internette tartışma listeleri hem bir inceleme konusu hem de bir veri toplama aracı olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşımın arkasında yatan internette tartışma listelerinin katılımcılarının diğer kitle iletişim araçları içinde belirlenen konu ve yaklaşımları internete taşıdıklarıdır. Bu nedenle internet içerikleri diğer kitle iletişim araçları içinde oluşmuş bilişsel yapıların internet üzerinden incelenmesidir.

Çalışma aynı zamanda internet üzerine oluşmuş egemen algılama biçimleri ve kuramsal birikimin de bir eleştirisi niteliğindedir. Bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu internetin siyasal yapıları ve toplumu değiştirici bir etkiye sahip olup olmadığı üzerine odaklanmıştır. Bu nedenle konular internet ve demokrasi tartışmaları, e-demokrasi, yurttaşlık ve katılım kavramları altında toplanan tartışmalar olarak biçimlenmiştir. Bu kavramsallaştırmaların arkasında yatan gerçek; internetin demokratikleştirici etkisi ile siyasal sistemleri ve toplumsal yapıları değiştirdiğidir. Bu değişim hem devletin toplumsal enformasyonun yaratılmasında konumunun değişmesi hem de yurttaş katılımı kanallarının açılması ile açıklanmaktadır. Bu yaklaşımın karşısında yer alan yaklaşımların temel varsayımı ise internet kullanımındaki eşitsizliklerin katılımda eşit koşullar sağlamak yerine eşitsizlikleri artırdığına yapılan vurgudur. Her iki yaklaşımın ortak kabulü ise internetin mevcut durum üzerinde değiştirme etkisidir. İlk yaklaşım tarzı bu etkinin dolaysız ve güçlü olduğu ikinci yaklaşım tarzı ise sınırlı olduğu üzerinedir.

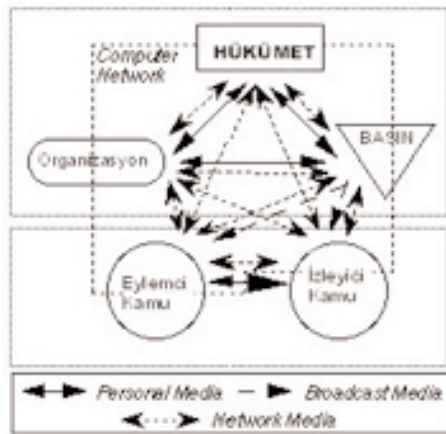
Bu çalışma bu kuramsal yaklaşımların altında yatan internetin geleneksel kitle iletişim araçları ile bir yer değiştirme ilişkisinin mevcut olup olmadığı veya bu ilişkinin bir eklemleme ilişkisi olup olmadığıdır. Bu alanda ilk çalışmalardan olan Bonchek (1997) doktora tezinde net yayıncılığına (netcaste) geçildiğini ve bu durumun siyasal iletişim yapısını değiştirdiğini iddia ediyordu. Enformasyon akışı ve siyasal iletişim modeli şekil 1'de görüldüğü gibi çok yanlı bir akış olarak tanımlanmıştı. Bu şemada internet çoktan çokta (many-to many) çift yanlı bir akış olarak tanımlanmaktadır. Bu yolla "eşik bekçileri" aşılma, iletişim zaman ve mekandan bağımsız olarak gerçekleşmektedir. Bu yolla kendilerine geleneksel kitle iletişim araçları içerisinde yer bulamayan farklı sosyal grupların iletişimsel alana girmelerinin sağlandığı ve politik süreçlere katılabildikleri öne sürülmüştür.

Şekil 1: "Broadcast" ve "Netcast" in yapısı

"Broadcast" in Yapısı

"Netcast" in Yapısı

İnterneti demokratik açılım olarak gören bu yaklaşımların yanında eleştirel yaklaşan ama eleştirileri internet kullanımının sınırlılığı üzerinde odaklanan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bu tür yaklaşımlara Sclove'un (1995) "Teknolojiyi Demokratik Yapmak" adlı makalesi örnek verilebilir. Bu makalede iletişim teknolojilerinin kullanımının tüm sosyal katmanlara yaygınlaşmadığı; bu durumun interneti kullananlar ile kullanmayanlar arasında farklılıkları artırdığı ileri sürülmüştür. İnternet tartışmaları içerisinde günümüzde, bu tartışma önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü bu tezin doğal sonucu eğer her yurttaş internete girecek donanım ve bilgiye sahip olursa internetin demokratik bir sosyal düzeni gerçekleştireceği; eğer bu donanım ve bilgiye sahip olmazsa sosyal eşitsizlikleri artırarak bir kısım yurttaşların siyasal süreçlerin dışında kalacağıdır.

Bu görüş Avrupa Birliği içerisinde de kendine bir yer bulmuştur. Avrupa Birliği içinde yurttaşlık kavramı ile ilişkilendirilerek projeler geliştirilmesine, fonlar tahsis edilmesine sebep olmuştur. Bu mantığın arkasında yatan enformasyon ile yurttaşlık arasında kurulan ilişkidir. Steele (1998) yurttaşlık için üç tip enformasyon gerektiğini belirtmektedir. Bunlar haklar ve hizmetler, görev ve sorumluluklar ve demokratik katılım için gerekli olan enformasyondur. Bu boyutta demokratik katılım, internet kullanımı ve internet üzerinden bilgilenmeye indirgenmiştir.

İnterneti siyasal iletişimin yapısını değiştiren, demokratikleştiren bir yapısal dönüşüm aracı olarak gören yaklaşım ile internetin tüm yurttaşlar tarafından kullanılabilmesinde ancak siyasal iletişimi demokratikleştirdiğini savunan ikinci yaklaşımın da göz ardı ettiği nokta iletişim sürecinin niteliğidir. İletişim sürecinin niteliği her şeyden önce internet içeriklerinin analizi ile anlaşılabilir. Ancak internet, farklı siyasal kimliklerin taleplerini ifadelendirebildikleri, siyasi süreçleri etkileyebildikleri bir kanal ise siyasal iletişim sürecini demokratikleştiren bir araç olabilir. Bu durumu değerlendirmenin yolu internet içerikleri ile egemen söylem içerisinde oluşmuş içerik ve gündemin karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırmada amaç haber söyleminin kamusal gündemi ve internet gündemini ne kadar belirlediğinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu süreçte farklı siyasal ve toplumsal kimliklerin söylemleri de belirlenmektedir. Her kimlik kendi gündem öncelikleri olan bir bilinç durumunu temsil eder. Bu bilişsel haritanın değişimi kimliğin egemen söylem içerisinde üretildiği bir süreci de tanımlar. Bu nedenle araştırmanın alanı:

1. Haber söylemi ile internet içerikleri arasında ilişkinin belirlenmesinden,
2. Egemen söylemin farklı kimliklere etkisinin ortaya çıkarılmasından oluşmalıdır.

Kamusal alan tartışmaları farklı kimliklerin var olması ve bu farklı kimliklerin kendi söylemlerini kamusal alana taşıyabilmeleri üzerine odaklanmıştır. Farklı kimliklerin kamusal alanda var olması hem kimliklerin görece özerk bir alan içerisinde üretilmiş olmalarına hem de kendi söylem ve bu söylemler içerisinde

oluşmuş öncelik ve gündem tekliflerine sahip olmalarına bağlanmıştır. Bu özgürlük durumunun oluşabilmesi, sürecin öznelerinin egemen bir söylem tarafından belirlenmemesini ve kimlik ve önceliklerinin kendi iç dinamikleri ile oluşmasını gerektirmektedir. Habermas, 17'nci yüzyılda enformasyonun özgür üretimini medya sahipliğinin küçük işletmelerde olması ile ilişkilendirmiştir. Günümüzde ise kitle iletişim araçları hem merkezileşmiş hem de teknolojik gelişim ile daha geniş kitlelere seslenme imkanı bulmuştur. Bu durum enformasyonun özgür üretim koşullarını ortadan kaldırdığı gibi medya gündeminin kamu gündemini ve dolayısıyla siyasal gündemi belirlemesine neden olmuştur.

Etki araştırmaları içinde gündem belirleme çalışmaları kitle iletişim araçlarının kamu gündemini nasıl etkilediğini ve izler kitlenin düşünce yapısında ne tür etkiler yarattığını araştırmıştır. Gündem belirleme yaklaşımı, medyanın haberleri sunuş yoluyla halkın düşündüğü ve konuştuğu konuları belirlediğini ileri sürmektedir (Yüksel,2001:23). Medya gündemi kamu gündemini belirlemekte, kamu gündemi ise siyasi gündemi etkilemektedir.

Şekil 2: Gündem belirleme sürecinin başlıca unsurları

(Dearing ve Rogers, 1996:5)

Gündem belirleme çalışmaları genellikle haber içerikleri üzerine içerik analizi yapılması ve bu yolla gündem hiyerarşisinin çıkarılması, kamu gündeminin belirlenmesi ise insanların gündem önceliklerini belirleyecek tek soruluk anket uygulaması şeklinde yapılmaktadır. Eğer gündem araştırması günlük gazetelerde ise haber hiyerarşisi ön sayfada haberin kapladığı alan, sunuluş biçimi, başlık ve alt başlıkların verilmiş biçimi ile ölçülmekte ve haber hiyerarşisi tespit edilmektedir (Kress-Leeuwen:1998). Eğer incelenen televizyon ise haberlerin sunuluş sırası ve uzunlukları bu hiyerarşiyi belirlemektedir.

Siyasal kimliklerin oluşmasında gündem önceliği önemli bir yer tutmaktadır. Her kimliğin kendi konu önceliğini ve egemen söylemin ise kimlikler üstünde konu

önceliklerini değiştirme etkisi vardır. Kimliğin oluşumunda konu önceliklerinden sonra gelen unsur ise bu konulara karşı kimliğin tutumunun belirlenmesidir. Klasik "Gündem Belirleme" yaklaşımlarında etki izleyicilere dönüldü, en önemli sorunun ne olduğunun sorulmasıdır. İnternet içeriklerinin incelenmesi ve haber gündemi ile ilişkisini belirlemeye yönelik olarak geliştirilen bir yöntem, bize izleyicilerin hem ne hakkında düşündüklerini hem de nasıl düşündüklerini ortaya çıkarma imkanı verecektir. Kimliği oluşturan bilişsel harita büyük oranda olumlu ve olumsuz kimlik kategorilerinin oluşturulması ve insanların kendilerini ve diğerlerini bu kategoriler içinde konumlandırımlarından oluşmaktadır.

Denis McQuail'e göre (1987:76) "kitle iletişim araçlarının etkileri ve gücü üzerine olan ilgiyi canlı tutmaya yardım eden temel süreçlerden biri de: medya içeriklerinin, sosyal gerçekliğin tanımlanması, sosyal yaşantının ve dünyanın resminin yapılandırmasını sağlamakla doğrudan medyanın bilinç üstünde çalıştığı görüşüdür." Haber söylemi, diğer söylem türleri ile kıyaslandığında izler kitlenin üstünde toplumun bütün olarak imajı ve bilişsel haritaların yeniden üretimi açısından daha etkilidir. Haber içinde bir yandan mevcut egemenlik ve iktidar ilişkileri meşrulaşırken, egemen ilişki biçimlerini yeniden üretecek özne konumları ve ilişkilerin bilgileri de üretilir. Van Dijk'a göre "haber sadece gerçekiğin basit (tamamlanmamış) bir açıklaması değildir; aynı zamanda bir toplumun değer ve normlarına bağlı gerçekliğin bir tür (yeniden) üretimidir" (1983:28). Haber söylemi toplumun genel bir portresini çizen bir anlatıdır. Diğer anlatı ve iletişim türlerine göre daha genel ve tanımlayıcıdır. Bir roman, dizi film, belgesel, zaman ve mekan olarak toplumsal olanın sadece bir kısmı ile ilişkilendirilebilir. Diğer taraftan haber söylemi toplumsal olanı kapsama iddiası taşır.

Muhtelif haberler arasında kurulan hiyerarşi neyin daha önemli olduğunun göstergesidir. Gazetenin formatı toplumsal olayların öncelik ve önemini belirler. Her ideolojinin kendi öncelikleri vardır. Ama haberde öncelik egemen ideolojinin öncelikleridir. Gazetelerin formatı bu açıdan ideolojik önceliklerin sunuş formatıdır. "Gerek radyo haberciliği, gerekse televizyon haberciliği, gazetecilik anlayışına – format değişikliği dışında– yeni bir şey getirmemiştir. Profesyonel gazetecilik kodu, yazılı basın için ne idi ise, işitsel ve görsel medya için yine odur" (İnal, 1996:21). Gazete ve diğer iletişim araçları arasında format benzerlikleri, farklı gazetelerin haber formatları arasında da mevcuttur. Toplumsal bilginin üretimi egemen söylem içinde merkezi bir eğilim gösterir.

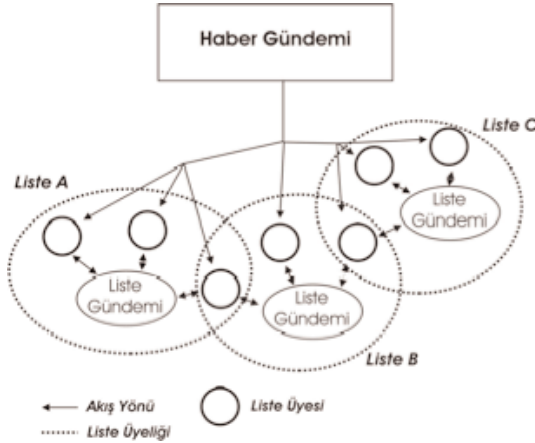
Toplumsal kimlik toplumsal bilginin içselleştirilmesi ile insanın kim olduğunun bilgisine toplumsal dolayımıla ulaşma sürecidir. Bu sürecin öncesiz bir süreç olmamasını süreci tanımlayan şeyin bir üretimden çok, yeniden üretim olma özelliği vermektedir. Yeniden üretim söylem içinde oluşmaktadır. Söylem içinde toplumsal olanın bilgisinin yeniden üretimi, kim olduğumuzun bilgisinin yeniden üretimidir de. Söylem türleri içinde toplumsal olanın bilgisinin en çok üretildiği söylem haber söylemidir. T.A.Van Dijk'a (1988:40) göre haber söylemi

yapısı gereği içinde: 1) haberin aktörünü, 2) haberi oluşturan eylemi, 3) özel özne ve konuları içerir. Haber hiyerarşisinin zaman içinde sürekliliği ve değişimi, bize hangi kimlikler üzerine düşüneceğimizin ve hangi özne konumları ile hangileri arasındaki ilişkilere nasıl anlam yükleyeceğimizin bilgisini verir. Bu süreç bilişsel haritalarımızı yeniden üretir.

Yöntem

Haber söyleminin, internet içerikleri üzerinden kimliklerin yeniden üretimindeki işlevini araştırmak nicel ve nitel araştırma tekniklerinin bir sentezini gerektirmektedir. Bu tür bir çalışma hem haber söyleminin kamusal gündem ve listelerin gündemleri üzerinde etkisini araştırmayı, hem de bu listelerdeki haber ve gündem içerikli konularda egemen söylemin farklı kimliklerle ifade edilerek (farklı kimliklere ait listelerde) bu kimliklerin söylem içinde nasıl üretildiğinin araştırılmasını gerektirir. Haber gündeminin kamu gündemi ve tartışma listelerinin gündemini belirleyişi Şekil 3'de verilmiştir.

Şekil 3

Bu süreç listelerin kendi kimlik öncelikleri ile egemen söylemin konu önceliklerinin yer değiştiği bir süreçtir. Her kimliği var eden temel iki unsur konular ile o kimlik arasında ilgi ve bu ilginin belirlediği önceliklerdir. Siyasi mücadele dediğimiz şey zaten doğası gereği kimliğin öncelikli konularının kamu gündemine taşınması ve kamu gündemini belirlemesi üzerine bir eğilimle biçimlenir. Kimliğin konu önceliklerini değiştirmek, siyasi talepleri ile ilgili öncelikleri değiştirmek anlamına gelir. Bu sadece klasik gündem belirleme yaklaşımının araştırdığı ne hakkında düşünüldüğü ile sınırlı bir konu değildir. Belli bir konuyu kamusal gündeme taşımak o konu hakkında siyasal karar mekanizmalarını etkilemek ve siyasal karar süreçlerinde bu konuları gündeme

almayı amaçlar. Bu nedenle ne hakkında düşünöldüğü, ikinci aşamada toplumsal dikkatin hangi konuya yöneleceğı ve bu konuda siyasal karar mekanizmalarının nasıl oluşacağını da belirlemektedir.

Kamusal dikkatin ve siyasal gündemin belirlenmesi sadece konu seçimi ile sınırlı kalmaz. Bu belirleme ilişkisi belirlenmiş konular üzerinde tutumların değişimi üzerinde baskı yapan bir unsur olarak da gelişir; Tutumun temel iki unsuru olan yönü ve şiddeti üzerine değişim etkisini de içinde barındırır. Kimliğin oluşumu veya yeniden üretimi kimliği oluşturan değerlerin konu önceliklerini belirlemesi ve bu konularda tutum yönü ve şiddetinin belirlenmesi ile oluşur. Konu öncelik ve tutumun yönü ve şiddetini değiştirdiğinizde kimliği yeniden üretmiş, başka bir ifade ile değiştirmiş olursunuz.

Tutum etkisi, bilişsel yapı üzerinde üç farklı şekilde gerçekleşebilir. Bu değişikliklerden ilki tutumu güçlendirici etkidir. Konu ve tutum katmanları üzerinde gündem değişikliği ile yönü ve şiddeti belirli bir tutum ortaya çıkabilir. Buna Apo'nun yakalanması ile milliyetçi kimliğin yönü ve şiddeti belirli tutumunun ortaya çıkması örnek verilebilir. Tutum güçlendirici etki tutumu güçlenen kimliğin eylemleri ile gündem pekiştirici bir etkiyle geri besleme yapar. Bu iki yoldadır. Bir konu hakkında yönü ve şiddeti belirli kimlik konuyu kendi enformasyon akışı ile güçlendirerek gündemin sürekliliğini ve kapsayıcılığını artırır. Diğer etki unsuru ise bu kimlik içinde üretilen eylemlerin gündemi sürdüreceğ malzeme üretmesidir.

Diğer bir etki şekli ise tutumu olmayan kimlik üzerinedir. Kıbrıs konusu buna örnek verilebilir. 1990'lı yıllar boyunca haber gündemini işgal etmesine rağmen tartışma listelerine konunun taşınması zayıf kalmıştır. Konu Avrupa Birliği gibi kamusal dikkatin yöneldiğı başka konularla ilişkilendirilerek sunulduğunda belirli bir etki yaratılabilmektedir. Annan Planı ile ilgili referandum bu konuda kamusal dikkati üst düzeye çıkarmıştır.

Üçüncü etki şekli ise kimliğin tutumunun karşıtı bir kamuoyu yaratmaya yönelik içerik ile karşılaşıldığında görölmektedir. Bu durum konu seçimi olduğu kadar konunun söylem içinde yer alış biçimi ve kavramsallaştırılması ile ilgilidir. 28 şubat süreci içinde İslami kimlik kendini savunmak zorunda kalmış ve bu süreç kimliğin kendini farklı bir şekilde yeniden üretmesine yol açmıştır. "Biz daha laikiz" söyleminin oluşmasında bu tür bir etki yatmaktadır. Yine 1999 gündemi içinde deprem yardımları ile ilgili Sağlık Bakanı Osman Durmuş ile ilgili söylem milliyetçi kimliği kendini savunma yoluna itmiştir.

İnternette tartışma listelerine gündem etkisini inceleyen araştırmalardan ikisi bu çalışmada değerlendirilmiştir. Bu çalışmalardan ilki haber gündeminin iki farklı kimliğe sahip üye tabanı olan listelere etkisini inceleyen çalışmadır. Bu çalışmada (Yaşın:2002) 1999 yılı içinde haber gündeminin biri sol, diğeri sağ

kimliğe sahip üye tabanı olan iki liste üzerinde etkisi incelenmiştir. Diğer 2005 yılı içinde aynı kimliğe sahip ama farklı ülkelerin (Amerika ve Türkiye) kitle iletişim araçları içerisindeki haber söylemine maruz kalan iki listenin içerikleri ve kamusal dikkatlerinin yöneldiği konular incelenmektedir.

1999 Gündemi ve Tartışma Listeleri

Farklı kimliklere sahip tabanı olan tartışma listelerinin içeriklerine haber gündeminin etkisini incelemek için 1999 yılı gündemi ve bu gündemi izlemek için *Hürriyet* Gazetesinin ön sayfası seçilmiştir. 1999 yılının seçilmesinde kamu gündemini ve haber söylemi içinde özne konumlarının inşa biçimini etkileyecek seçim, deprem, Abdullah Öcalan'ın yakalanması gibi önemli konuların yer alması önemli bir rol oynamıştır.

Tartışma listesi içerikleri ise iki farklı kimlik tabanı olan listelerden incelenmiştir. Bunlardan ilki taban olarak 68 kuşağı ve sol bir kültürel aidiyet içeren ODTÜ mezunlarından ve iletişim içerisinde buldukları sosyal yapıya dayanan "ODTÜ-forum"; ikinci liste ise liberal ve sağ siyasal kültürel aidiyet içeren "Genç Yunuslar"dır.

Haber gündemi iki boyutta ele alınmıştır. Bunlardan ilki konu seçimi, gündemi oluşturan konulardır. Gündem oluşturan konular iki boyutta değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki belli bir konuya odaklanma başka bir deyişle konunun gündemde işgal ettiği alan ve yoğunluğudur. Diğer 2005 yılında ise zamanda sürekliliğidir. Bazı konular kısa süreli ağırlıklı sunulsa bile sürekliliği olmadığı takdirde etkisi sınırlı kalacaktır. Bu nedenle haber söyleminin etkisini ölçebilmek için bir yıl gibi uzun bir zaman kesiti alınmıştır. Haberde yoğunlaşma dağılıma *Hürriyet* gazetesinin ön sayfasında haberin kapladığı alan, başlık büyüklüğü, sunuşta kullanılan fotoğrafların büyüklüğü gibi unsurlarla tespit edilmiştir. Haberde yoğunlaşma diğer gazetelerin gündem konusu ile birleşme ve ayrışma olarak da kontrol edilmiştir.

Haber gündemi içinde somut kişilerden yola çıkarak nasıl kavramsal olarak olumlu ve olumsuz özne konumlarının oluşturulduğu araştırmanın niteliksel yanını oluşturmuştur. Kimliklerin yeniden üretiminde ve bilişsel yapıların değişimde haber söylemi içinde olumlu ve olumsuz özne konumlarının oluşması önemli bir yer tutmaktadır. Haberlerde anlatının genellikle olumsuz bir olay ve olumsuz bir kimlikten yola çıkması, anlatı içinde kimliği oluşturan normların da haber söylemi içinde verilmesini sağlamaktadır. Olumsuz bir olay ve kişiden yola çıkaran anlatı olumsuz kimliğin unsurlarını tanımlamaktadır. Olumlu kimlik olumsuz kimliğin değili olarak oluşmaktadır.

Tartışma listelerinin içerikleri öncelikle konu tercihlerine göre incelenmiştir. Haber ve gündem oluşturuçu içerik diğer içerikten ayrıştırılmıştır.

Bu içerik ise kendi içinde üç gruba ayrılmıştır. Bunlar gündem, alt gündemde seçilen konular ve alternatif gündem konularıdır. Kimliklerin konu tercihlerinin ne kadar egemen söylem içinde kaldıklarının veya dışına çıkabildiklerinin göstergesi olarak alınmıştır. Her iki grupta da gözlemlenen içeriklerin haber gündeminin belirlediği konulardan oluştuğudur.

Söylem içinde kimliklerin egemen söylem içinde nasıl üretildikleri ise haber söylemi içinde olumlu ve olumsuz özne konularının kavramsallaştırılmasının internet içeriklerine taşınıp taşınmamasına bağlıdır. İnternette tartışma listelerinde konular genellikle "forward" ve "reply" komutları kullanılarak iletilere yorum eklenmektedir. İnternette alınan bir haberin üzerine yorum eklenerek haber kişisel anlatıya dönüşmektedir. İletinin üzerine eklenen cevap ile haber bir diyaloga dönüşmektedir. Haber söylemi içinde kurulan anlatı, internette listelerde farklı özne konularınca taşınmaktadır.

Haber söylemi içinde kimliklere değer yükleyen metaforların listedeki iletilere de taşındığını görmekteyiz. Araştırma kapsamına giren iki listemize de bu durum gözlenmektedir. 1999 gündemi içinde en çok metafor kullanılan konulardan olan Abdullah Öcalan'ın yakalanması, yargılanması ile ilgili haberlerde *Hürriyet* gazetesi ve diğer gazetelerde kullanılan "bölücü başı", bebek katili", maksimum dallama" gibi yapılar listelerde de kullanılmaktadır. Araştırmada Sağlık Bakanı Osman Durmuş ile her iki listedeki içeriğin haber söylemi ile paralelliği incelenmiştir. Siyasi kimlik farklılıklarına rağmen tepkilerin benzeştiği gözlemlenmiştir. Sağlık Bakanı Osman Durmuş ile ilgili e-postaların gündemle paralelliğini incelemek için haber söylemi içinde oluşmuş yargılar ve metaforlar belirlenmiştir. Deprem sonrası süreç ulusal kimlik ve diğer uluslar ile olan ilişkisinin temelini oluşturan anlamlandırma pratiklerinin yeniden üretildiği bir süreç olmuştur. Bu süreçte Osman Durmuş haber söylemi içinde olumsuz kimlik kategorisi içinde yer almıştır. Her iki listede de kimlik farklılıklarına rağmen benzer söylemler olduğu gözlemlenmiştir. Bu dönemde olumsuz kimlik kategorileri ile ilgili her iki listede de benzer tepkiler gözlemlenmiştir.

Araştırmanın sonucunda internette tartışma listelerinde farklı kimliklerin varlığı demokratik bir açılım gibi görünse de, bu kimliklerin kendi söylem ve taleplerini kamusal alana taşımak yerine egemen söylemlerin taşıyıcısı haline geldikleri sonucuna varılmıştır. Bundan internetin kendi başına bir yaşam alanı olmadığı kendi dışında üretilen enformasyon ve bu enformasyonu üreten bağlam ile ilişkili olduğu sonucu çıkarılabilir.

2005 Gündemi, Tek Kimlik Farklı Bağlam

Yukarıdaki araştırmanın bulgularına göre internette tartışma listelerinin üyeleri internet dışında kitle iletişim araçları içinde üretilmiş enformasyonun taşıyıcısı haline gelmekteydiler. Bu nedenle farklı toplumsal yapılar ve farklı kitle

iletişim araçlarının kullanımının liste üyeleri ve kimlikler üzerine etkisinin de araştırılması bu çalışmayı tamamlayacaktır. Bu nedenle aynı kimliğe sahip fakat farklı toplumsal yapılarca enforme edilen ve farklı kitle iletişim araçlarını kullanan bir örneklem bulmak gerekmiştir. Tek kimlik farklı bağlam ve iletişim araçları kullanımı için ODTÜ mezunlarının Kuzey Amerika ve İstanbul merkezli listeleri incelenmiştir. Kuzey Amerika listesinin konu öncelikleri (gelen elektronik postaların frekansına göre) Tablo 1’de, İstanbul merkezli ODTÜ mezunları tartışma listesinin konu öncelikleri ise Tablo 2’de verilmiştir. Liste konuları 2005’in Ocak ve Şubat ayları içinde gelen elektronik postalardan analiz edilerek çıkarılmıştır.

Kuzey Amerika ODTÜ Mezunları listesinde içeriklerin % 35,2’si gündem dışı konulara yönelmişken, % 64,8’i gündem içi konulardan oluşmaktadır. ODTÜ Mezunları listesinde ise gündem dışı içeriğin oranı daha fazladır. Bu listede gündem dışı içerik % 51,6, gündem konularını içeren iletilerin oranı ise sadece % 48,4’dür. Bu durum liste üyelerinin gündem konuları ile ilgilenmemesinden değil, grup içi etkinlik oranının yüksek olmasındandır.

ODTÜ Kuzey Amerika Listesinin Konuları (Sıralı)

Konu	Frekans	%	Sırası	Gündem Türü
Bayram	17	13,6	1	Gündem
Tsunami	11	8,8	2	Gündem
AB	10	8,0	3	Gündem
İslam & Siyasal İslam	8	6,4	4	Gündem
Yeni yıl	7	5,6	5	Gündem
Amerikan Yerlileri	7	5,6	6	Gündem
Başarılı Türkler	6	4,8	7	Gündem
Irak	6	4,8	8	Gündem
ABD-Rus Dışişleri Bakanlarının Görüşmesi	6	4,8	9	Gündem
Amerikan Karşıtlığı	6	4,8	10	Gündem
Marmarisli Enişte	6	4,8		
Terör ve Terör Önlemleri	5	4,0		
CHP	5	4,0		
SSK Hastaneleri	4	3,2		
Mutluluk Anketi	4	3,2		
Suriye	4	3,2		
Yahudilik	3	2,4		
Ermeni Meselesi	2	1,6		
Yeni TCK	2	1,6		
Kürtler	2	1,6		
Azınlıklar	1	,8		
Hükümetin Ekonomik İşlevi	1	,8		
Atatürk Hakkında	1	,8		
Sigara	1	,8		
Total	125	100,0		
Gündem Dışı	68			
Genel Toplam				

ODTÜ Mezunları Listesinin Konuları (sıralı)

Konu	Frekans	%	Sırası	Gündem Türü
Tsunami	17	18,7	1	Gündem
CHP	17	18,7	2	Gündem
Almanya Vizesi	13	14,3	3	Alternatif G.
Ermeni Meselesi	6	6,6	4	Gündem
Eski Devrimciler	6	6,6	5	Alternatif G.
Ulus ve Ulusal Kimlik	5	5,5	6	Gündem
Bayram	4	4,4	7	Gündem
Askeri darbeler	4	4,4	8	Gündem
Kürtler	3	3,3	9	Gündem
İslam & Siyasal İslam	2	2,2	10	Gündem
Başarılı türkler	2	2,2		
TV Programları	2	2,2		
Yeni Turk Lirası	2	2,2		
Komplo Teorisi	2	2,2		
Hükümet	2	2,2		
Yeni yıl	1	1,1		
Suriye	1	1,1		
Yeni Teknolojiler	1	1,1		
Bebek Ticareti	1	1,1		
Total	91	100,0		
Gündem Dışı	97			
Genel Toplam	188			

Her iki listenin kullandığı hem ortak enformasyon kaynakları hem de ayrı enformasyon kaynakları vardır. ODTÜ Kuzey Amerika listesinde hem ulusal yayınlar hem de Amerika'daki kitle iletişim araçları izlenmektedir. Liste üyelerinin nitelikli işgücü olması ve teknoloji yoğun alanlarda çalışmaları bizi iş yaşantıları ve sosyal yaşantılarında içinde buldukları toplumla yoğun iletişim içine girebilecekleri sonucuna götürmektedir. Buna karşın ODTÜ Mezunları listesinin ulusal haber kaynaklarından daha yoğun faydalandıkları söylenebilir.

Sonuçta içerikler arasında benzeşmeler ve ayrışmalar bulunmaktadır. Bunların başında Tsunami ile ilgili haberlerin her iki listede ön sıralarda yer almasıdır. Kuzey Amerika listesinde Bayram ile ilgili iletiler, kişisel ileti formatını aşarak haber içeriğine dönüşmesi nedeniyle gündem konularını içeren haberler olarak değerlendirilmiştir. Bu liste için diğer ilginç bir gündem konusu ise Avrupa Birliği ile ilgili haberlerin Türkiye'ye göre daha çok tartışılmasıdır. CHP ile ilgili içerik ise Türkiye'de ağırlık kazanırken, Amerika'da ilgi uyandırmamaktadır. İncelenen dönem itibari ile Türkiye'deki listede bayram tatili, yıl başı tatili gibi nedenlerle ileti sayısı düşmüş ve alternatif gündem konuları listenin üst sıralarına yükselebilmektedir. Bunlar arasında Almanya'nın vize uygulaması ise haber gündemi içinde seçiciliğin gündelik hayat ile ilişkisini açığa vurmaktan önemlidir. Yetişmiş işgücünün kendini iş alanı olarak ulusal sınırlar ile sınırlamaması ve yurt

dışında çalışma imkanını aklının bir kenarında tutması, bu konuyu gündeme taşımıştır. Bu konuda Kuzey Amerika listesinde hiçbir ileti bulunmamaktadır. Kimlik aynı bile olsa bağlam değiştiğinde listelerin konuları da değişebilmektedir. Her iki liste aynı kimlikte üyelere oluşsa da haber kaynakları ve toplumsal yapılar arasındaki değişim liste içeriklerini değiştirmektedir.

Bu araştırmada 1999 gündemi üzerinde yapılan araştırma gibi haber söylemi ile internet içerikleri arasında bir nedensellik bağı olduğunu göstermektedir. Haber içerikleri değiştiğinde tartışma listelerinin içerikleri de değişmektedir. Bu da tartışma listelerinin içeriklerinin sadece liste üyelerinin kimlikleri ile biçimlenmediğini, bunun yanında haber gündeminin içinde ön plana çıkarılan konularla da biçimlendiğini göstermektedir. Her iki liste üyelerinin enformasyon kaynaklarındaki farklılığa bağımlı olarak bir konu tercihi yapılmıştır.

Sonuç olarak her iki araştırmanın sonuçlarını birleştirirsek, internette tartışma listelerinin içeriklerinin büyük oranda haber gündemi içinde belirlenmiş konularla oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu yolla konular tartışma listelerinde toplumun kılcal damarları gibi yayılma imkanı bulmaktadır. Bu süreç aynı zamanda haber söylemi içinde bilişsel yapıların biçimlendiği ve kimliklerin söylem içindeki yapılar göre yeniden üretildiği alandır.

Kaynakça

- BONCHEK, Mark Seth, (1997) From Broadcast to Netcast: The Internet and the Flow of Political Information, Harvard Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- DEARING, James W, Rogers Everest M., (1996) *Agenda-Setting*, Thousand Oaks, California: SAGE.
- İNAL, Ayşe, (1996) *Haberi Okumak*, İstanbul: Temuçin Yayınları
- KRESS, Gunther, LEEUWEN, Theo van., (1998) "Front Pages: (The Critical) Analysis of Newspaper Layout", *Approaches to MEDIA Discourse*, Ed. BELL, Allan- GARRETT, Peter, Oxford: Blackwell Publishers Ltd,
- MCLUHAN, Marshall, (1989), *The global village : transformations in world life and media in the 21st century*, New York : Oxford University Pres.
- MCQUAIL, Denis, (1987) "The Influence and Effects of Mass Media", *Mass Communication and Society*, 5.baskı, Ed. James Curran, Michael Gurevitch, Janet Woollacott, London: Open University, ss.70-94.
- SCLOVE, Richard E. (1995), "Making Technology Democratic", *Resisting The Virtual Life-The Culture and Politics of Information*, ed. James Brook ve Iain A. Boal, California: City lights.
- STEELE, Jane, (1998) "Information and Citizenship in Europe", *Cyberspace Divide-Equality, Agency and Policy in the Information Society*, ed. Brian D. Loader, New York: Routledge.
- VAN DIJK, Teun A, (1983) "Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News", *Journal of Communication*, Bahar
- YAŞIN, Cem, (2002) *Haber Söyleminin İnternet İçeriklerine Etkisi*, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- YÜKSEL, Erkan, (2001), *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*, Konya: Çizgi Kitabevi